

Per aspera ad astra!

/z łaciny: przez ciernie do gwiazd, przez trudy, cierpienia do sukcesu/

Wilhelmina Iwanowska – – Toruńska Gwiazda z Wileńskimi Korzeniami

Seria: Profesorki Super-Babki
Odcinek nr: 54

Polecama/Omawiana książka:

Anna Plaskacz:

Życie wśród gwiazd Profesor Wilhelminy Iwanowskiej, TNOiK, Toruń, 1997¹.

Słowa kluczowe: Wilno • matematyka, doktor • astronomia, długie życie

Bohaterką kolejnego odcinka jest Pani Profesor z UMK w Toruniu. Uniwersytet w Toruniu utworzono od razu po II wojnie światowej w 1945 roku. Przed wojną miasto to było stolicą Województwa Pomorskiego, ale w 1945 centrum tej jednostki organizacyjnej została **Bydgoszcz – miasto rodzinne** autora eseju. Wywołało to pewien konflikt między mieszkańcami tychże dwóch miast. Chyba jednak Toruń źle na tym nie wyszedł. Władze socjalistycznej Polski postawiły na miasto pełne zakładów przemysłowych jakim była Bydgoszcz. Rządziła przecież partia „robotnicza” z nazwy. Dodatkowo kadra Uniwersytetu Wileńskiego zaczęła osiedlać się **w większości** w Toruniu, ze względu na ustalenie granic Polski na „kongresie” zwycięskich mocarstw w Poczdamie. Tam po prostu zaakceptowano pomysły Stalina!!!

Zatem z dnia na dzień można było utworzyć dużą uczelnię, o wysokim poziomie naukowym. Toruń na szczęście nie był zniszczony po wojnie. Po drugie jest miastem urodzenia Mikołaja Kopernika (w 1473 roku), a miasto to po okresie rządów Zakonu Krzyżackiego włączono ponownie do Rzeczypospolitej zalednie 7 lat wcześniej

---

¹ <http://www.kpbc.ukw.edu.pl/dlibra/plain-content?id=50155>; dostępna on-line, z tej wersji korzystał też autor eseju.

.....

tj. w **1466** na podstawie ustaleń drugiego pokoju toruńskiego z Zakonem po zakończeniu wojny trzynastoletniej². Krzyżacy musieli oddać także Malbork wraz z wspaniałym zamkiem, Pomorze Gdańskie oraz część Warmii. Nową stolicą Państwa Krzyżackiego został Królewiec.

Bohaterka odcinka to Wilhelmina Iwanowska, która urodziła się w Wilnie **2 września 1905** roku (zatem w zaborze rosyjskim), a zmarła w 1999 r. w Toruniu. Ojciec był mechanikiem, a mama prowadziła mały zakład krawiecki, jednak zatrudniała kilkanaście pracownic. Jak pisze nasza Bohaterka – okresowo przejmowała utrzymanie rodziny. Szkołę średnią rosyjską zaczęła w Wilnie. „Po wybuchu wojny spędziłam rok 1915/16 w głębi Rosji, w miasteczku Kineszma nad Wołgą, następnie dwa lata - na Białorusi w Bobrujsku, kontynuując naukę w miejscowych szkołach średnich - wciąż jeszcze rosyjskich”. Oprócz innych wniosków, można stwierdzić iż znała język rosyjski co najmniej poprawnie.

W 1918 powstała II Rzeczypospolita. Wilno przyłączono wtedy do Polski, nasza Bohaterka miała zatem w tym czasie 13 lat. Natomiast Uniwersytet uruchomiono w roku 1919 i nadano mu nową nazwę USB, ze względu na zasługi tegoż Króla Polski dla uczelni. Nasza Bohaterka studiowała matematykę na wileńskim Uniwersytecie Stefana Batorego³, czyli w rodzinnym mieście. Zanim jednak została magistrem matematyki, profesor Władysław Dziewulski⁴ zaproponował jej pracę w Obserwatorium Astronomicznym. W 1933 roku obroniła pracę doktorską z astronomii. Cytat: <<Jako temat pracy, która została zakwalifikowana jako praca doktorska w roku 1933, [w ramach tejże dysertacji] otrzymałam fotometrię fotograficzną gwiazdy zmiennej, cefeidy RX Aurigae. Egzamin doktorski wobec trzech profesorów zdałam [...] [dobrze]>>. W okresie międzywojennym – wiele innych naszych Bohatek podobnie jak i Wilhelmina miało szansę na awans naukowy. Ówczesne państwo umożliwiało wyjazdy zagraniczne młodym pracownikom naukowym – teraz tak modne – tzw. **postdoc**-ki. Wtedy nasze Panie wyjeżdżały do różnych ośrodków w Europie Zachodniej (!!!!!) – obecnie nie zawsze młodzi naukowcy z tej możliwości korzystają. Autor eseju był tylko dwukrotnie po miesiącu w Glasgow w Szkocji (Strathclyde University⁵), ale (i tak) było to korzystne dla całej dalszej kariery naukowej.

---

² https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojna_trzynastoletnia; 4 lutego 1454 – 19 października 1466. Ciekawa historia.

³ https://pl.wikipedia.org/wiki/Uniwersytet_Wile%C5%84ski; Wileński Uniwersytet, poprzednio w II RP – USB, czyli Uniwersytet im. Stefana Batorego.

⁴ Proszę zobaczyć zdjęcia poniżej – toruńskie PLANETARIUM jest właśnie jego imienia!!

⁵ W Glasgow są trzy uniwersytety: stary oraz dwa nowe „Caledonian” oraz „Strathclyde”, z tym ostatnim współpracę prowadziła Politechnika Łódzka, w tym także jej filia w Bielsku-Białej.

Tablica pamiątkowa na budynku **dworca głównego** w Toruniu poświęcona przybyszom z Wilna (w 1945) roku; w tym także pracownikom Uniwersytetu im. Stefana Batorego.

Czyli po obronie doktoratu warto zrealizować, natychmiastowy wyjazd do dobrego ośrodka z danej dziedziny – zwykle w Europie, taką politykę naukową prowadziła II Rzeczypospolita, która co dopiero powstała. Nasza Heroina odbyła staż podoktorski w Obserwatorium Sztokholmskim w latach 1934/35 pod kierunkiem

prof. Bertiego Lindblada⁶. Habilitowała się w roku 1937, czyli już przed II wojną światową, w wieku zaledwie 32 lat (!!). Zatem ważną część kariery akademickiej zrealizowała, gdy przebyła w Wilnie czyli wtedy, gdy była związana z Uniwersytetem Wileńskim.

W 1945 roku wraz z wieloma innymi pracownikami USB „repatriowała się” do Torunia i współtworzyła Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Eseiści mieli okazję i zaszczyt być wychowywani przez sąsiadkę rodziców – panią z Wilna oraz drugą panią – tym razem z Kaszub (oczywiście też przez Rodziców i Babcię). Teściem brata był były mieszkaniec Lidy na Białorusi. Bydgoscy i Toruńscy kresowiaczy mieli istotny wpływ na rozwój swoich nowych miast.

Razem z prof. Dziewulskim budowała od podstaw obserwatorium astronomiczne w Piwnicach koło Torunia. W 1946 roku powołano Katedrę Astrofizyki, a prof. Iwanowska objęła jej kierownictwo. Na prośbę Wilhelminy Iwanowskiej, dzięki pośrednictwu prof. Lindblada, prof. Harlow Shapley - dyrektor obserwatorium harwardzkiego w USA, zgodził się przekazać powstającemu na UMK obserwatorium zasłużony dla astrofizyki 20-cm teleskop Drapera. Przybył on do Piwnic w 1947 roku, a pierwszych obserwacji dokonano w roku 1949.

Od listopada 1948 roku do maja 1949 prof. Iwanowska przebywała na stażu naukowym w USA w kilku tamtejszych obserwatoriach. Poznała wtedy wielu wybitnych ówczesnych astrofizyków, m.in. Subrahmaniana Chandrasekhara, laureata nagrody Nobla. Na przekór “zdrowemu rozsądkowi” zrezygnowała z kontynuowania kariery naukowej w Stanach Zjednoczonych i powróciła do kraju. Dane obserwacyjne zgromadzone w czasie pobytu za oceanem opracowała w Toruniu i na tej drodze ustaliła nową skalę odległości we Wszechświecie. Odkrycie to jest uważane za najważniejsze osiągnięcie naukowe Iwanowskiej.

Prof. Iwanowska była doskonałym wykładownicą oraz organizatorem badań naukowych. Toruńskim obserwatorium kierowała od grudnia 1952 roku aż do przejścia na emeryturę w październiku 1976, czyli w wieku 71 lat!!! Pod jej kierunkiem ośrodek ten rozwinął się zarówno kadrowo jak i materialnie. Wypromowała 19 doktorów, ośmiu jej wychowanków uzyskało tytuł naukowy profesora. To oznacza, że potrafiła wytyczyć tematykę badawczą oraz inspirować do pracy młodych ludzi. Wyszkoliła szerokie grono swoich następców. Ośrodek toruński w odniesieniu m.in. do astronomii znany jest na

⁶ https://pl.wikipedia.org/wiki/Bertil_Lindblad; warto kliknąć, otrzymał On zaszczytny tytuł Doctor-a Honoris Causa wydany przez UMK – musiała w tym uczestniczyć nasza Bohaterka.

świecie. Niedawno UMK zakwalifikowano do „**top 10**” uczelni w Polsce. Minęło już wiele lat, ale wpływy wilniuków ciągle trwają.

W 1962 roku w obserwatorium UMK zainstalowano do dziś największy w Polsce teleskop o średnicy lustra 90 cm. Nieco wcześniej (pod koniec lat 50-tych) Profesor Iwanowska zainicjowała obserwacje radiowe, a w latach 70-tych z jej inicjatywy zbudowano w Piwnicach obserwatorium **radio**astronomiczne. Dzisiaj ta część astronomii to podstawa. Ciała niebieskie poznajemy na podstawie emisji przez nie promieniowania (fal) różnego typu.

Wilhelmina Iwanowska⁷ była wiceprezydentem Międzynarodowej Unii Astronomicznej w latach 1973-1978 i doktorem honorowym trzech uniwersytetów: w Winnipeg w Kanadzie, w Leicester w Anglii oraz (swojego macierzystego) UMK. W 1995 roku została odznaczona Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski, a w 1997 otrzymała honorowe obywatelstwo Torunia.

Prof. Wilhelmina Iwanowska zmarła 16 maja 1999 w Toruniu. Została pochowana na cmentarzu św. Jerzego w Toruniu. Imieniem Wilhelminy Iwanowskiej nazwano jedną z nowych ulic Torunia (w dzielnicy Podgórz⁸), a także asteroidę.

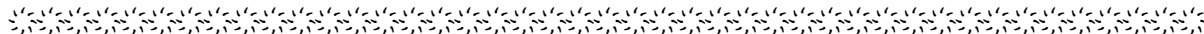
Warto zapoznać się z Jej życiorysem. Książki omawianej dostać nie można, ale warto kliknąć na Jej wspomnienia – patrz publikacja [1], poniżej⁹.

---

⁷ https://pl.wikipedia.org/wiki/Wilhelmina_Iwanowska; w Wikipedii.

⁸ [https://pl.wikipedia.org/wiki/Podg%C3%B3rz_\(Toru%C5%84\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Podg%C3%B3rz_(Toru%C5%84));

⁹ Otwarto go dnia 22.03.2020.

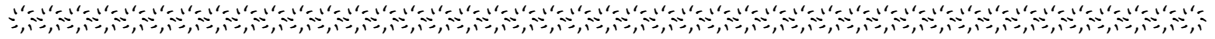

LITERATURA DODATKOWA

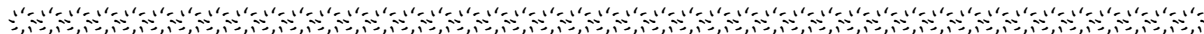
1. Iwanowska, Wilhelmina. "Mój życiorys naukowy." *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 26.2 (1981): 246-278. – można [ściągnąć/otworzyć](#).
2. Iwanowska, Wilhelmina. "Od Kopernika do Wolszczana. Historia odkryć i współczesne badania astronomiczne wszechświata." *Analecta: studia i materiały z dziejów nauki* 6.1 (11) (1997): 311-320.
3. Iwanowska, Wilhelmina, Stefania Grudzińska, and Bernard Krygier. "From stars to quasars: materiały sesji naukowej poświęconej Profesor Wilhelminie Iwanowskiej." *Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1989.* (1989).
4. IWANOWSKA, Wilhelmina. Relations between spectral characteristics and statistical population indices of Mira type variables. *Astrophysics and Space Science*, 1968, 2.1: 128-133.
<http://adsabs.harvard.edu/full/1968Ap%26SS...2..128I>; można kliknąć na pracę.
5. Ryle, Martin, and Wilhelmina Iwanowska. "RASC New Honorary Members." *Journal of the Royal Astronomical Society of Canada* 67 (1973): 320.
6. Iwanowska, Wilhelmina. "Nicolaus Copernicus and Modern Science." *Journal of the Royal Astronomical Society of Canada* 67 (1973): 105.
7. Iwanowska, Wilhelmina. "Radioastronomia." *Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1957.*[Wyd. 1.] (1957).
8. IWANOWSKA, Wilhelmina. Supposed history of our Galaxy. In: *Symposium-International Astronomical Union*. Cambridge University Press, 1985. p. 611-612.

O NASZEJ BOHATERCE

9. Burnicki, A., S. Grudzińska, and B. Krygier. "Bibliography of scientific publications in the years 1928 to 1986 by Wilhelmina Iwanowska." *From Stars to Quasars*. 1989.
10. Marecki, A.; Grudzińska, S.; Krygier, B.: Scientific activity of Professor Wilhelmina Iwanowska. In: *From Stars to Quasars*. 1989. p. 5-11.

11. Woszczyk, A. "In memoriam: Wilhelmina Iwanowska (2 September 1905-16 May 1999)." *Urania (Kraków)* 70 (1999): 162-163.
12. Woszczyk, A.: Sylwetki astronomów polskich XX w.
13. Woszczyk, A.: Astronomem być... świadectwa życia i pracy astronomów polskich .
14. Woszczyk, Andrzej. "Wilhelmina Iwanowska (1905-1999)." *Rocznik Toruński* 26 (1999): 189-195.
15. Trimble, Virginia. "Iwanowska, Wilhelmina." *Biographical Encyclopedia of Astronomers* (2014): 1097-1098.

DODATEK

NAWA, czyli

Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej¹⁰

prowadzi: <<Program im. Iwanowskiej>>

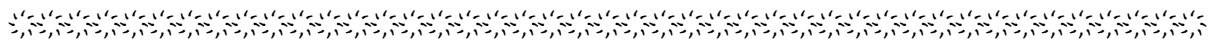
„Celem Programu im. Iwanowskiej jest zwiększenie mobilności międzynarodowej doktorantów poprzez umożliwienie im prowadzenia badań naukowych lub zajęć dydaktycznych w zagranicznych ośrodkach na całym świecie. Wyjazdy trwające od 3 do 12 miesięcy przewidują pobyt w uznanych ośrodkach naukowych oraz realizację projektów badawczych wspólnie z wybitnymi naukowcami z zagranicy.”

Zatem dobrze wybrano patronkę programu, polską profesorkę bywałą w światowych ośrodkach naukowych o wielkich osiągnięciach naukowych, która potrafiła nawiązane kontakty przekuć w długotrwałą późniejszą współpracę.

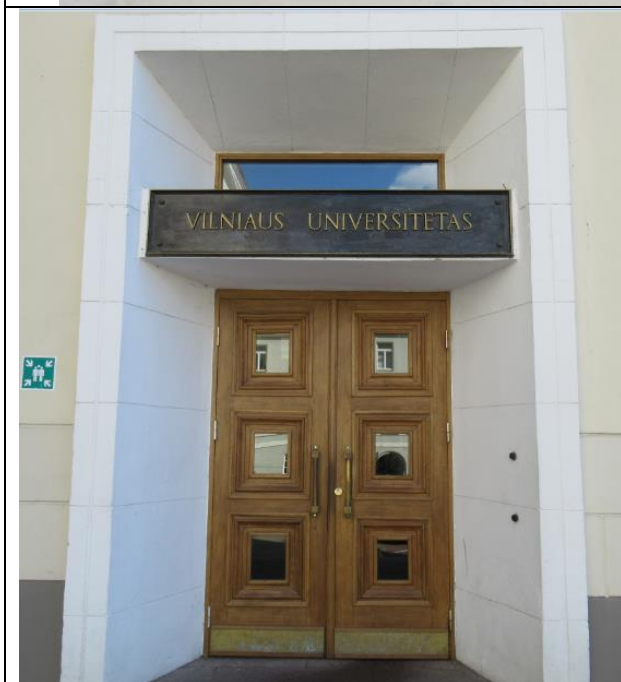
¹⁰ <https://nawa.gov.pl/naukowcy/program-im-iwanowskiej>; informacja na stronie NAWA.

Śladami Bohaterki

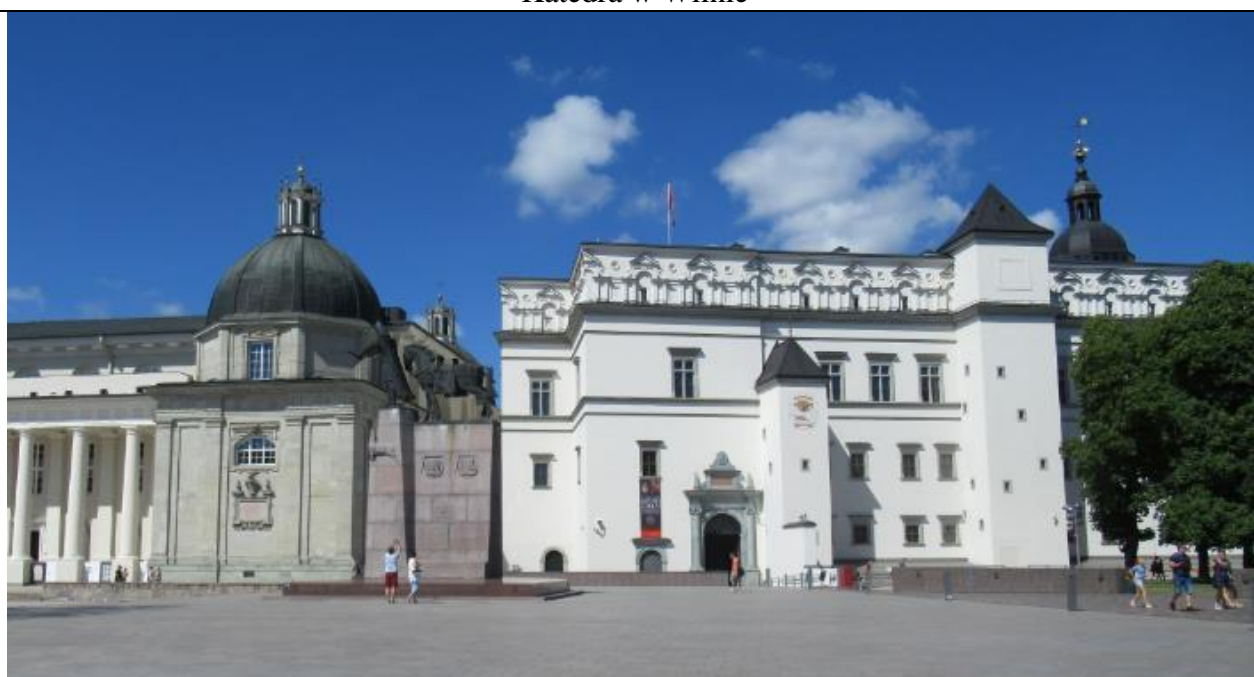
WILNO

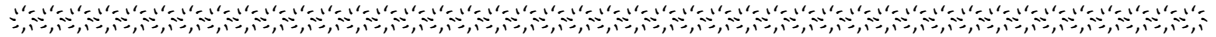
Wieża na placu przed Katedrą

Katedra w Wilnie

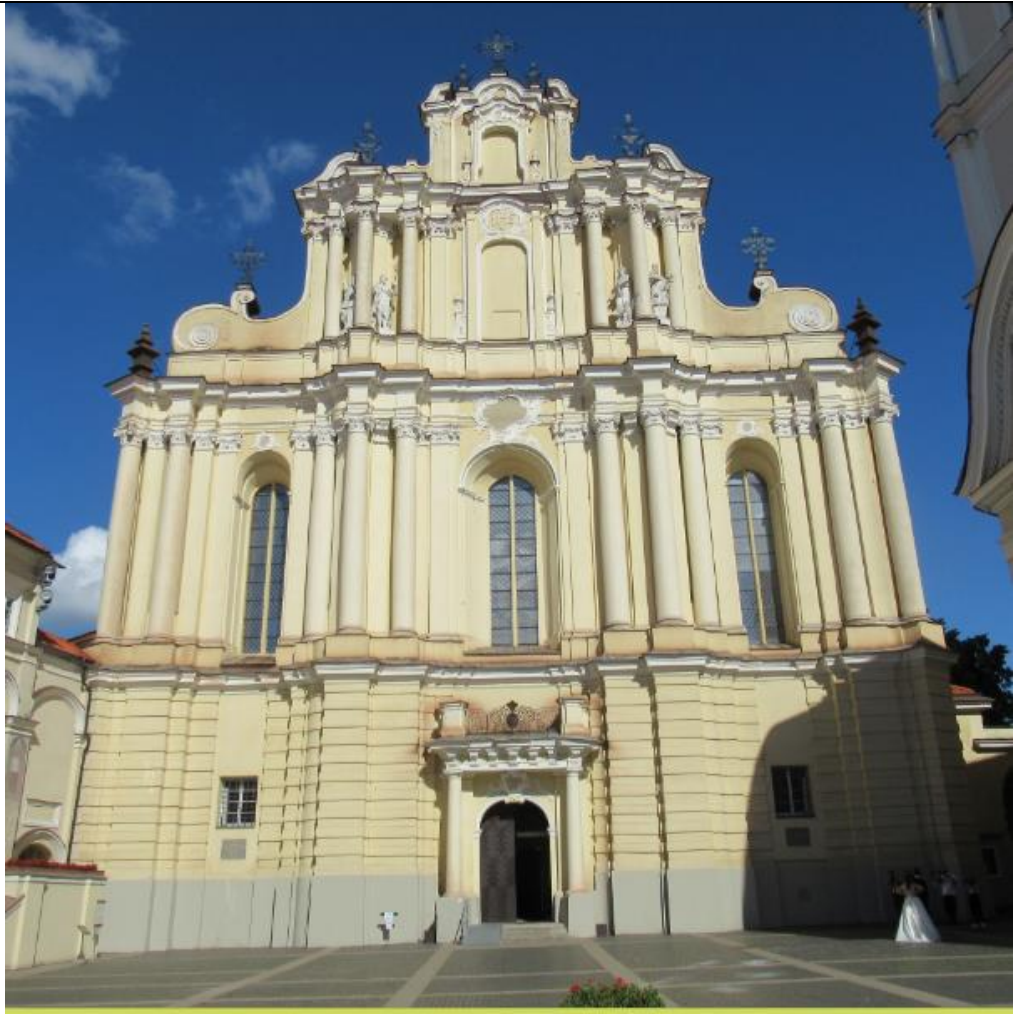
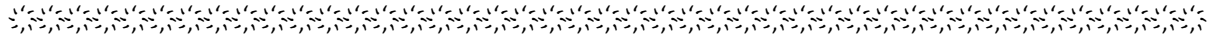
Katedra oraz Zamek

Plac przed Uniwersytetem

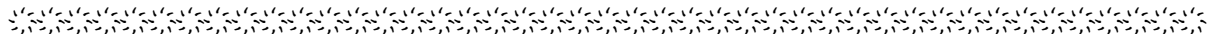
Tablica z planem Uniwersytetu

Kościół na terenie Uniwersytetu

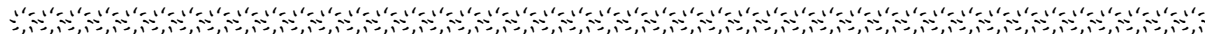
Globusy w kościele uniwersyteckim

Dziedziniec Uniwersytetu – jeden z wielu

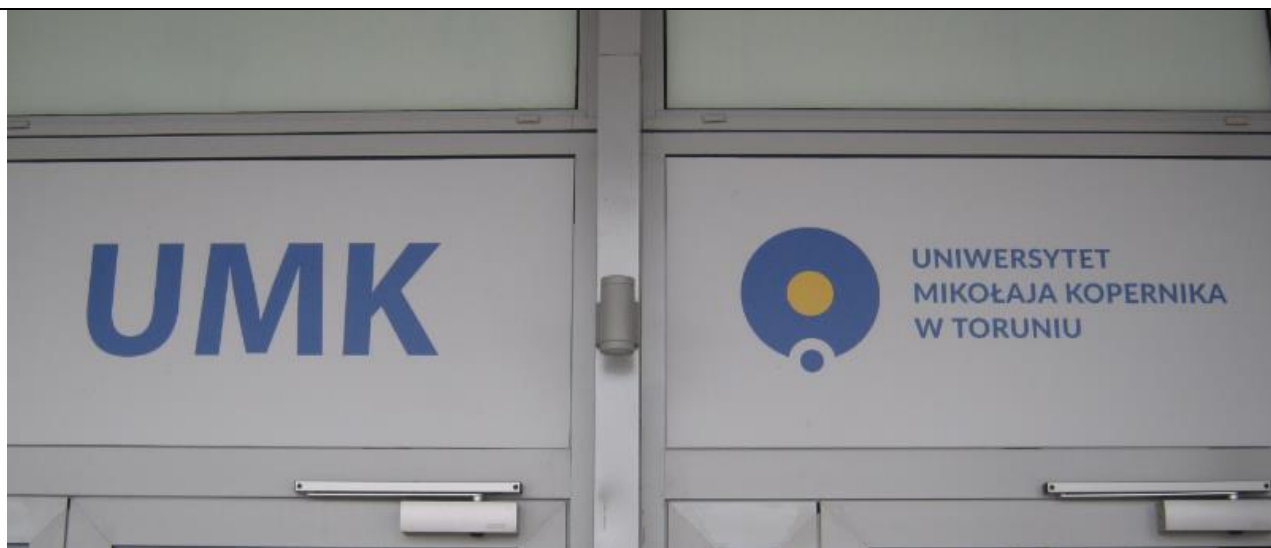
Dziedziniec Uniwersytetu – jeden z wielu

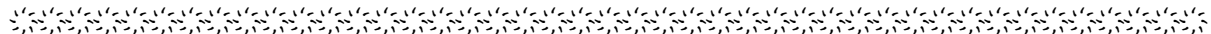
TORUŃ

Kampus UMK zbudowany w latach 70-tych
z okazji 500 rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika (1473-1973)

Logo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

Planetarium w Toruniu

Zdjęcia planetarium: **Karolina Zawisłak**

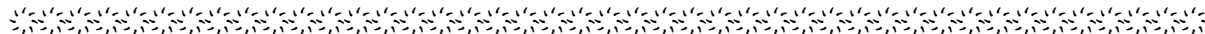

Mieści się ono w starym budynku gazowni zaadaptowanym na ten cel

Fontanna przed Ratuszem oraz jego wewnętrzny dziedziniec

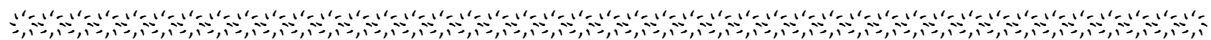

POMNIKI I PORTRETY

Pomnik Jana Heweliusza w Gdańsku

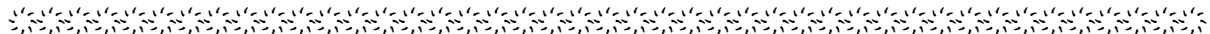

Pomnik Mikołaja Kopernika w Krakowie na terenie PAU

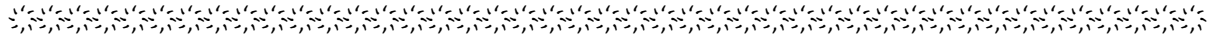
Pomnik Mikołaja Kopernika w pobliżu Uniwersytetu Jagiellońskiego, na skwerze

Pomnik Mikołaja Kopernika w Toruniu przed Ratuszem

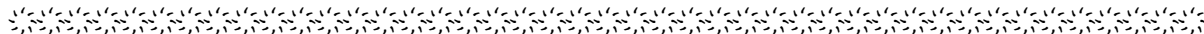
Portret Mikołaja Kopernika w Muzeum Miasta Torunia

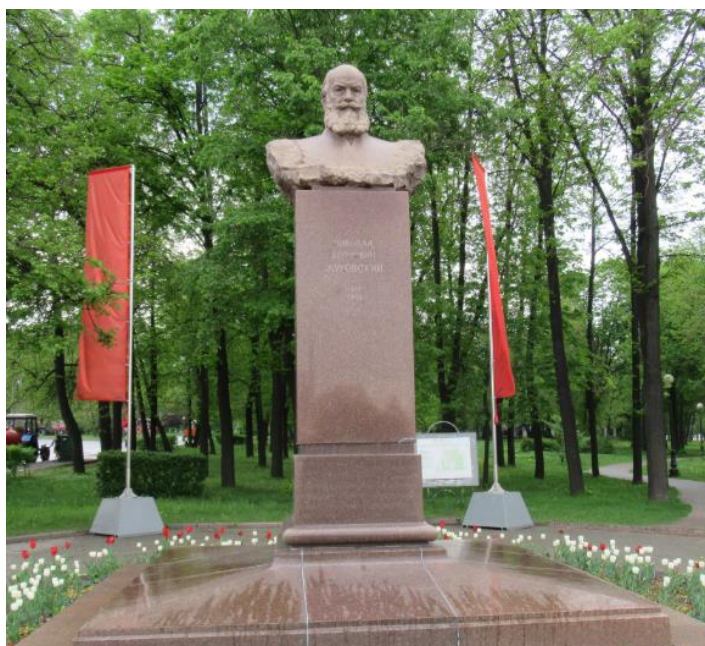
Pomnik Mikołaja Kopernika w Warszawie

Tablica pamiątkowa na Zamku w Malborku

Konstanty Ciołkowski¹¹ – pomnik w Moskwie – teoretyk kosmonautyki

Mikołaj Żukowski¹² - pomnik w Moskwie, w parku, w pobliżu stacji i stadionu „DYNAMO”

¹¹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Konstantin_Cio%C5%82kowski; w Wikipedii.

¹² https://pl.wikipedia.org/wiki/Niko%C5%82aj_%C5%BBukowski; o Mikołaju Żukowskim.

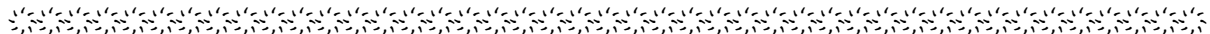
Tablica dedykowana Piotrowi Kapicy¹³ – badaczowi niskich temperatur. Jeden z pod-Moskiewskich Uniwersytetów w mieście Dolgoprudnyj¹⁴ (MFTI), gdzie eseista był na konferencji naukowej.

Reklama w Supermarkecie na Placu Czerwonym w Moskwie

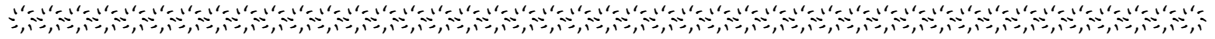
¹³ https://pl.wikipedia.org/wiki/Piotr_Kapica; o Piotrze Kapicy.

¹⁴ <https://en.wikipedia.org/wiki/Dolgoprudny>; informacja o mieście w obwodzie moskiewskim, w zakładach lotniczych pracował m.in. Umberto Nobile – włoski inżynier lotniczy.

Pomnik w mieście Dolgoprudnyj, koło Moskwy.
Były tu zakłady produkcji rakiet, samolotów
oraz sterowców.

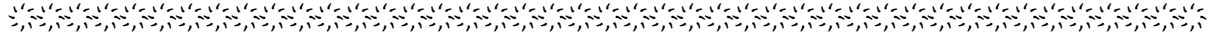

Miasto Toruń tu miała miejsce druga część Jej kariery naukowej

Parowóz (pewnie taki ciągnął wagony z Wilna) tuż obok dworca kolejowego i hol dworcowy.

Zdjęcia wykonał: Stan Zawiślak oraz (wybrane Karolina Zawiślak).